

Terug: klik bovenaan in de Browser op (Vorige / Back)

NB: Zie ook een kleine kanttekening (2006) achteraan deze bijdrage.

Drecht en drecht-namen (*)

(uit: *Naamkunde* 1996)

* Met dank aan M. DEVOS en J. VAN LOON (zie “Naschrift”) voor hun commentaar bij de “oerversie” van deze bijdrage.

0.0. Bij het doorbladeren van Van Dale's Etymologisch Woordenboek (1991) werd ik bij het lemma *drecht*, *trecht*, *tricht* (‘overvaart, doorwaadbare plaats’) verrast door de etymologische verklaring “< **lat.** *traiectum*”. Al lang bestaat immers, zo dacht ik, de communis opinio dat wél *-trecht* en *-tricht* (in *Utrecht*, *Maastricht*, *Tricht*) uit *trāiectus*, *-um* ontwikkeld zijn, maar dat voor *(-)drecht* germ. oorsprong geldt. Het Etymologisch Woordenboek van DE VRIES (1991:381) vermeldt dan ook *trecht* ‘overzetplaats’ < lat. *trāiectum* alleen voor sommige plaatsnamen en houdt voor *drecht* (1991:117) rekening met germ. oorsprong. Toch stelt dit woordenboek bij *drecht* (‘waterloop’ < ‘veer’) dat ook dit woord rechtstreeks uit het lat. ontstaan kan zijn.¹ CLAES (1991:496) noemt *drecht* eveneens ‘plaats waar men een water pleegt over te steken’ en voor de etymologie stelt hij voorzichtig “msch. < Lat. *trajectum*”. Heeft POTTMEYER (1929:179) zich dan ten onrechte verheugd over het feit dat Muller “de humanistische boekenwijsheid dat drecht zou voortkomen van lat. *trajectum* (-us), eindelijk den kop heeft ingetrapt” en dat die “legende die zich nu al door verschillende eeuwen voortslingert (...) voor goed afgedaan” is? En is het dan toch een uitgemaakte zaak dat *drecht* ‘overzetplaats’ betekent? Het leek mij de moeite om de kwestie wat nader te onderzoeken.

1. ETYMOLOGIE EN BETEKENIS VAN DRECHT

1.1. Korte historiek van het onderzoek

1.1.1. *Drecht* en *-trecht*

Tot in de 20e eeuw heeft men gemeend dat PIN zoals *Utrecht*, *Dordrecht*, *Maastricht* etc. eenzelfde tweede lid bevatten (*trecht* = *tricht* = *drecht*), dat dan “verbasterd” zou zijn uit lat. *traiectus* (-um) en oorspronkelijk de betekenis had van ‘overtocht, overzetplaats, veer’.² Reeds

¹ Ook reeds DE VRIES 1961:70.

² Bijv. VAN DEN BERGH 1852:298, MW II(1889):393; KURTH (1896:410): “vient incontestablement du latin *traiectus*”; WNT III(1908):3267 oude ontlening aan lat. *traiectus* of *traiectum*; LINDEMANS 1924:42. Voor HOEUFFT (1816:25), BILDERDIJK (1822 I:103, II:207) en VAN LENNEP (1858:76) was het in betekenis gelijk aan *traiectus*, maar afgeleid van ndl. *trekken*, wat evenwel etymologisch onmogelijk

LEENDERTZ (1858:17) tekende daartegen verzet aan. Volgens hem moet men twee elementen onderscheiden: *trecht*, met de betekenis ‘veer’ en ontstaan uit lat. *trajectus* (ten onzent alleen in de namen *Utrecht*, *Maastricht*, *Tricht*) en *drecht*, een waterbenaming van germ. oorsprong en met duistere betekenis (maar zeker niet ‘veer’). Er zijn immers “verscheidene wateren, die *Drecht* heeten” en dit *drecht* “kan niet van *trajectus* komen”, mede wegens de dr-anlaut.³ Vooral sinds MULLER (1928:60) werd de essentie van deze opvatting lang als een verworvenheid beschouwd: het lat. *traiectum* ligt wel aan de basis van *Utrecht*, *Maastricht*, *Tricht* en *Trith-St.-Léger* (zie TW), maar moet onderscheiden worden van (-)*drecht*.⁴ Vermoedelijk in het licht van de bevindingen bij het onderzoek naar de betekenis van dit *drecht* denkt men echter blijkbaar recentelijk opnieuw aan de etymologie *drecht* < *trajectum* (cfr.supra).

1.1.2. *Drecht*, semantisch en etymologisch

Drecht komt alleen toponymisch voor⁵, meestal als tweede lid van een aantal namen die aangetroffen worden in een vrijwel aaneensluitend gebied, dat zich uitstrekt van Vlaanderen tot Friesland (SCHÖNFELD 1955:160).⁶ Wie de literatuur doorneemt, zal begrijpen waarom GYSSELING (1986:15) het een van de moeilijkste toponymische elementen noemde. Het is het voorwerp geweest van een moeizame zoektocht, die uiteindelijk terug naar het beginpunt blijkt te hebben geleid.

Nadat men het verband met *traiectum* had verworpen, tastte men aanvankelijk in het duister, zowel wat de betekenis als de etymologie van *drecht* betreft. VERDAM (1884:214) vroeg zich af of het niet ging om *drift*, een afleiding van *driven*, misschien in de betekenis van ‘weide’ of ‘bouwland’. LEENDERTZ (1858:17) vermoedde dat het een waternaam was en later trachtte ook MULLER (1928) aan te tonen dat *drecht* oorspronkelijk een waterbenaming moet geweest zijn, wellicht een bijvorm van *drift* (afgeleid van *driven*, **drifti-*)⁷, hoewel hij zelf de bezwaren daartegen inzag: PIN vertonen steeds *-drecht*, nooit *-drift*⁸ en de *-ft* zou in Friese dialecten moeten bewaard zijn. Ook GYSSELING (1951) geloofde aanvankelijk dat *drecht* opklimt tot *drifti-* f. ‘drijvend water’: oude vormen zouden op *drifti-* wijzen, terwijl voor de fonetische evolutie *-ift* > *-echt* vergeleken wordt met *Vichte*, 966 *Fifta*, 1140 *Vehta*, 1149 *Vichta* etc.⁹

---

werd genoemd door LEENDERTZ 1858:76. Met verwijzing naar Duitse lit. verkoos RÖMER (1858:16) *drift* ‘weide’, een opvatting (‘veedrift, weideplaats’) die, althans voor sommige namen, later gedeeld werd door SCHRIJNEN (1916:63) en DITTMAYER (1963:54). Voor BEEKMAN (1905:549) ontstond *drecht* door verzachting van de beginletter uit *Trecht*, van lat. *trajectus*.

³ Ook VERDAM (1884:214) stelde dat *drecht* geen andere vorm van *tricht*, *trecht* kan zijn, omdat de *d-* dan onverklaard blijft.

⁴ POTTMEYER 1929:180, SCHÖNFELD 1955:160, GYSSELING 1960 (TW), DE VRIES 1962.

⁵ Wel kent het MW II(1889):400 s. DRICHT (DRECHT) *drecht* als bijvorm van *dreft*, zelf bijvorm van *drift* (mhd. *trift*), afl. van *driven* en met bet. ‘vaart’ (lat. *impetus*); bovendien ook *drecht* (eig. *dricht*) met bet. van mnl. ‘bedrijf’ of ‘bedrift’ (vgl. mhd. *trift* ‘weide’) en *dricht* (< *driven*) met bet. ‘bewerking van bouwland’ (mnl. en WVI.).

⁶ Een kaartje met aanduiding van *drecht*-plaatsen vindt men in BLOK 1959:15 en KARSTEN 1941:148.

⁷ Vgl. *drift* ‘sterke stroming van of in een water’, WNT, De Bo etc.

⁸ Afgezien van het twijfelachtige *Hoydrift* = *Heydrecht*, waarvan echter later gebleken is dat het om twee verschillende namen gaat: DE VRIES 1930:76, MULLER 1930:99, SCHÖNFELD (1955:163, nt.111 “ver te houden”).

⁹ De vrij geïsoleerde oude vormen van *Dordrecht*, 1064 (kop.12e) *Thuredrith*, *Thuredrit* bewijzen weinig. Ze zijn niet de oudste (1048 kop. ca.1170 *Thuredrech*, TW 280) en kunnen ook anders worden verklaard (MULLER 1928:38 en instemmend SCHÖNFELD 1955:168 en BLOK 1959:12; KÜNZEL 1988:115 suggereert door ? twijfel aan *drecht* in deze naam). Van 1179 *Swanesdrifth* is niet zeker dat het een *drecht*-naam is (BLOK 1959:12) en het zal veeleer samenhangen met zwanendrift (MOERMAN 1956:56); SCHÖNFELD 1955 vermeldt het niet bij zijn overzicht van *drecht*-namen. De e in 847 *Squindrefth* houdt

MOERMAN (1956:55) en DE VRIES (1962:48) sloten zich aan bij Gysselings etymologie, maar SCHÖNFELD (1952:11, 1955:167) kon zijn opvatting niet delen. Ondanks de kritiek van BLOK (1959:12) bleef GYSSELING (TW) bij *drifti-*, met de betekenis ‘kreek’, maar na het artikel van DAAN en BLOK (1970) was hij geneigd als oorspronkelijke betekenis ‘veer’ aan te nemen en beschouwde hij *drecht*, omdat de oudste vormen op *i* wijzen (1074 kop.12e *Thuredrith* en 1064 kop.12e *Sigeldrith*), als een leenwoord uit het Belgisch, nl. IE **dereg-* ‘trekken’ + *ti*, en **deregti* > **dirigti* (germ. *e* > *i* vóór *i*) > *dricht* > *drecht*.¹⁰ Later (1986:16) verwierp hij evenwel zelf zijn etymologie uit *drifti-* wegens het fonetische bezwaar dat de overgang *-ft* > *-cht* Vlaams en Brabants is, terwijl de *-ft* in Holland meestal en in Friesland altijd gebleven is. Uitgaande van de vaststelling dat woorden voor ‘kreek, geul’ teruggaan op het begrip ‘hol, uitholling’, stelde hij een andere mogelijkheid voor: afleiding van IE **dregh-ti* < **dher-egh-*. Gezien de geringe verbreiding zou het een relictwoord zijn uit onze substraattaal, met als fonetische evolutie: **dhregti-* > *drigti-* > *dricht* > *drecht* en met de betekenis ‘kreek’.

Een ander geluid bracht POTTMEYER (1929). Met het werkwoord *dragen* voor ogen zocht hij voor de betekenis van *drecht* aansluiting bij fra. en eng. *portage* ‘draagplaats van schepen’, een term die bijv. door de Franse kolonisten in Canada gebruikt werd om plaatsen aan te duiden waar lichte vaartuigen (kano's) wegens een of ander obstakel in een rivier (bijv. waterval) een eind over land werden gedragen (PIN *Portage du Prairie, Grand Portage* etc.). Een vergelijkbare betekenis kan volgens POTTMEYER ook *drecht* hebben gehad. Het “overland-dragen” komt daarbij in het *drecht*-gebied echter niet in aanmerking: het was niet nodig (geen watervallen etc.) en niet uitvoerbaar (zwaardere schepen en schuiten). Wel kan het soms nodig geweest zijn om schepen voort te trekken, bijv. in relatief nauwe wateren waar zeilen of roeien onmogelijk was en waar doortrekken van de schepen het enige middel was om ze door een enge vaargeul van het ene grote water in het andere te brengen. Zulk doortrekken (en de plaats waar dat gebeurde) kon dan volgens POTTMEYER *drecht* zijn genoemd. De benoeming kan echter niet door de plaatselijke bevolking zijn gebeurd, want daartegen zijn fonologische en semantische bezwaren: *dragen* ‘dragen’ > *drecht* ‘het trekken etc.’ en de onverklaarbare overgang van *a* > *e*. POTTMEYER denkt daarom voor *drecht* aan Friese oorsprong. Hij meent dat het beperkte verspreidingsgebied van drechtnamen, het ontbreken van *drecht* in het Vlaamse en Brabantse binnenland, de alternantie *drecht* / (fri.) *dracht* kunnen worden verklaard indien men aanneemt dat *drecht* een afleiding is van ofri. *drega, draga* ‘dragen’, maar volgens POTTMEYER ook ‘trekken’ (vgl. oe.), zodat *drecht* ‘het trekken, trek, tocht, slepe’ betekende.¹¹ Onafhankelijk van POTTMEYER wees DE VRIES (1930:76) op scand. *draga*,

---

GYSSELING (1951:57) voor een geromaniseerde spelling, maar dit hapax kan volgens BLOK (1959:12) geen gewicht in de schaal leggen. In TW 1108 verschijnt het overigens als “Squindresth (lees: Squindrefth)” en later noemde GYSSELING (1986:14) zelf de identificatie van dit *Squindresth* (met *-s-*) onzeker. Net zoals bij *Swanesdrifh* gaat het om een onbekende plaats waarvan geen wisselvormen met *-drecht* zijn overgeleverd (TAVERNIER 1968:517). De att. van *Vichte* vertonen in TW 1008 een ander beeld: die van 966, 1038 en 1140 ontbreken; de oudste zijn 1140 *Vehta*, 1153 *Uechta*, 1163 *Vectha*, 1149-66 *Uichta*, 1167 *Uechta, Vehcta*; de enige *-f*-vormen zijn 1170 (kop. 13de) *Uifta*, 1185 *Vifta*, 1190 *Uifthe*, 1207 *Vifte*.

¹⁰ De *i*-vormen zijn evenwel niet de oudste (zie noot 9) en verschijnen alleen in kopieën. Vergelijking van alle *drecht*-namen in TW wijst uit dat, indien men kopieën meerekent, het element steeds verschijnt met *e* (vanaf 1048 *Thuredrech*) en uitsluitend met *i* in 1064 *Thuredrith, Thuredrit* en het hapax *Sigeldrith* (in hetzelfde document, kop. mid.12e). Houdt men alleen rekening met originelen, dan komt *i* niet voor en treft men als spelvormen: 1105-1169 *dreht* (4x), 1114-1219 *dreth* (6x), 1124-1224 *drecht* (9x), 1157 *drechth* (1x), 1167 *drechd* (1x), 1179 *drech* (1x). Voor verklaring van spelvormen, MULLER (1928:37), BRAUNE §154 Anm.6. Wat de etymologie betreft: IE **dereg-* > germ. **tereg-*?

¹¹ MANSION (1932:34-35) achtte de veronderstelling van Pottmeyer niet onmogelijk.

drega, oe. *dragan* ‘trekken’ en stelde *drecht* op een lijn met *Dortoghe*, *Doortocht*, *tocht*.¹² Tegen deze verklaring had MULLER (1930:102 vv.) enkele bezwaren: in Fries gebied treft men geen *drecht* aan, wel *dracht* (< *dragen*), en een betekenis ‘trekken’ van *dragen* is onzeker. Achteraf (1930b:166-171) leverde MULLER ook kritiek op POTTMEYER: hoewel Friezen destijds in het *drecht*-gebied opereerden en hun scheepjes lieten voorttrekken (170), achtte hij de invloed van de Friezen onvoldoende bekend en een bet. ‘trekken, slepen’ van ofri. *drega* nog onbewezen. DE VRIES (1932) verduidelijkte zijn visie uit 1930: hij verwierp Friese oorsprong voor *drecht* en hield een “betoog voor de ouderdom van inheems *dregan*”. De a-vorm (*dragen*) zou ontstaan zijn (of de overhand hebben gekregen) doordat de e van *dregan* langs analogische weg geleidelijk verdwenen was. Als bewijs voor het bestaan van ogm. *dregan* (naast *dragan*) voerde hij aan: ono. *drega* ‘trekken’, fri. *drega* (later > a), het mnl. en mnd. frequente *dregen*.¹³ Een voormnl. betekenis ‘trekken’ blijkt niet alleen uit oe., scand. en fri., maar ook uit mnl. *drecht* ‘trek’. Het bezwaar dat *drecht* niet van *dragen* kan zijn afgeleid (*drahti-) daar de umlaut voor -cht hoofdzakelijk oostelijk is en *drecht* precies westelijk voorkomt, wordt opgeheven indien *drecht* wordt beschouwd als een afleiding van de bijvorm *dregen*. *Drecht* zou zowat hetzelfde betekenen als *tocht* ‘(afwaterings)sloot etc.’. MULLER (1932) liet zich overtuigen door DE VRIES, hoewel hij het vreemd bleef vinden dat de *drachten* alleen in Friesland gevonden worden, waar *draga* juist niet (meer?) bestaat (1932:105). Toch gaf hij de voorkeur aan *drecht* < *drahti-, ook omdat zijn bezwaren tegen afleiding van *driven* bleven bestaan. Mede in aansluiting bij POTTMEYER verkoos MULLER evenwel fri. invloed boven een hypothetisch *dregen, terwijl hij anderzijds ter ondersteuning van de bet. ‘trekken’ wel wees op mnl. *overdrach(t)*, een woord dat ook verwijst naar een plaats waar schepen werden overgetrokken, niet gedragen. Later wees DE VRIES (1936) erop dat fri. *draga* wel degelijk bestond; juist *drage* heeft het in Friesland gewonnen en alleen in Hindelopen kent het Fri. Wb. *drege*; KARSTEN (1941:155) noemde de plaatsnamen op *drecht* ronduit frisismen. De etymologie uit *dregen*, bijvorm van *dragen*, werd later gehonoreerd door KARSTEN (1941, 1951, 1952), SCHÖNFELD (1955:167), TAVERNIER (1968:517) en BLOK (1959, 1970). Aan een oorspr. betekenis ‘portage, d.i. plaats waar schepen werden overgedragen of overgetrokken, overtoom’ geloofden ook KARSTEN (1941:150, 1946:47, 1951:42, 1952:86)¹⁴, FOCKEMA ANDREAE (1952:30) en SCHÖNFELD (1952:10, 1955:168), volgens wie vanuit de betekenis ‘portage’ zich enerzijds die van ‘waterloop, tocht’ kon ontwikkelen (water nabij zo’n “portage”) en anderzijds die van ‘veer, voorde’. De algemene betekenis van *drecht*, ontwikkeld uit de bet. ‘portage’, zou evenwel ‘water(loop), vaart, tocht’ zijn, zodat *drecht* synoniem is van *loos* (SCHÖNFELD 1955:169). BLOK (1959, 1970) achtte de betekenis ‘overtoom’ op sommige plaatsen onwaarschijnlijk en verkoos daarom ‘overzetplaats’, temeer daar *drecht* en *voorde* geografisch (bijna) complementair zijn.¹⁵ Daar bovendien haast 3/5 van de *drecht*-

¹² Vgl. ook MULLER (1930:98) toghe ‘tocht, trek, vaart, gang etc.’

¹³ Vgl. ook VAN LOEY 41. Volgens Franck “analogisch”, volgens De Vries ws. oorspr.

¹⁴ KARSTEN (1941:150) beroept zich op het feit dat men aan de *Dracht* in *Drechterland* tot aan het einde van de 19de eeuw een zogenaamd rad had, waardoor de schuiten van het ene water over de weg naar het andere water werden gesleept. De oorspr. bet. van *drecht* zou dan zijn ‘plaats waar schuiten worden overgedragen’ en bij uitbreiding water, tocht langs of bij zulk een *drecht*. Elders (1950) biedt hij o.a. een afbeelding (17de eeuw) van diverse mechanische middelen om schepen over ondiepten etc. te halen, maar het is niet zeker dat dgl. middelen al in de vroege middeleeuwen bestonden. Wat het woord *overtoom* betreft: indien de definitie ervan in BEEKMAN 1907:1268 correct is, dan kan het bij alle drechten bezwaarlijk om overtomen gaan. Een overtoom veronderstelt dan immers een dam, dijk of kade die twee waters van verschillend peil scheidt en waarop de overtoom is aangelegd.

¹⁵ Deze geografische complementariteit heeft te maken met het verschil in ondergrond van de benoemde plaatsen. Een voorde (doorwaadbare plaats) vindt men alleen daar, waar de bodem vast is; waar de

namen PIN zijn (wat te veel is voor oorspr. waternamen) en het eerste lid vaak een PsN lijkt te zijn (wat niet aannemelijk is bij veelal natuurlijke waterlopen), terwijl anderzijds benoeming van een veer naar een persoon courant is (ook nu nog), is *drecht* voor BLOK in eerste instantie geen waternaam; toch moet het al vlug de betekenis ‘veer’ verloren hebben en tot waternaam geworden zijn.

Nu voor *drecht* de betekenis ‘veer’ aannemelijk was gemaakt, lag het voor de hand dat men opnieuw aan lat. *trajectum* ging denken en, al dan niet aarzelend, opnieuw de oude etymologie (< *trajectum*) ging voorstellen (cfr. supra). En dat is niet zonder problemen.

1.2. Evaluatie van de opvattingen

1.2.1. Verklaring uit *drifti-

Boven is al gebleken dat het toponymische element *drecht* bezwaarlijk als een afleiding van *drijven* beschouwd kan worden: oude vormen op *-drift* en te verwachten holl.-fri. vormen op *-ft* ontbreken, de geïsoleerde vormen met *-i-* (in één document) kunnen geen gewicht in de schaal leggen en voor *dracht*-namen zal men een extra verklaring moeten geven.¹⁶ Daarnaast zijn er ook semantische bezwaren: indien *drecht* een gewone wateraanduiding zou zijn, in de categorie van *stroom*, *watergang*, *waterloop* en dgl. (GYSELING 1951:58), dan verwondert enerzijds het beperkte verspreidingsgebied en anderzijds het feit dat het simplex optreedt als wel erg weinig specifieke naam van een aantal waterlopen. Bovendien kan men zich met BLOK (1959:13) afvragen welk water dan wel *Sliedrecht*, *Papendrecht* etc. geheten moet hebben, omdat het bij deze en andere namen toch gaat om namen van plaatsen die gelegen zijn aan rivieren met oeroude namen. Dat *drecht*, opklimmend tot **drifti-* ‘drijvend water’, een specifieke naam geweest zou zijn voor krekken in het riviergebied (GYSELING 1951:58), was niet meer dan een gissing, die GYSELING (1986:16) later (wegens de fonetische bezwaren tegen **drifti-*) aannemelijker trachtte te maken door uit te gaan van het begrip ‘uitholling’ (> ‘kreek’) en te verwijzen naar onze substraattaal ter verklaring van de geringe verbreiding. Ook bij deze theoretische hypothese geldt het bezwaar dat het *dricht*-stadium niet is geattesteerd en in beide hypothesen valt de betekenis moeilijk te rijmen met *Drecht* (‘de kreek’?) als naam van diverse waterlopen.¹⁷

1.2.2. Verklaring uit lat. *trāiectum*

Tegen de opvatting dat *drecht* als leenwoord gewoon evolueerde uit lat. *trāiectum* kunnen diverse argumenten worden aangehaald.

1. Om te beginnen komt het genus niet overeen.¹⁸

2. Belangrijker is de abnormale d-anlaut, waarop herhaaldelijk is gewezen.¹⁹ Nu stelt DE VRIES (1961:70, 1991:117) wel: “In verband met het feit dat lat. *t* wel meer door *d* wordt weergegeven (zie *degel*), zou *drecht* ook rechtstreeks uit het Lat. kunnen zijn ontstaan.”, maar de steun hiervoor is wel erg wankel. Bij *degel* ‘metalen plaat van handpers’, verklaard < lat.

---

bodem uit veen of zachte klei bestaat, moet men varen; drecht-namen komen juist daar voor, waar een vaste bodem niet te verwachten is (BLOK 1970:48).

¹⁶ Zie noot 9 en 10.

¹⁷ Vgl. ook TW 1108 *Zwijndrecht*: “Germ. *swina-* n. ‘kreek’ + *drifti-* f. ‘kreek’.” Dus de ‘kreekkreek’?

¹⁸ Misschien onder invloed van *trāiectus (-um)*, vermeldt MW II:393 bij *drecht*: m.? o.?, maar het woord was vrouwelijk (MW XI:121). Vgl. ook SCHÖNFELD (1955:160): 1295 *uter Drecht*, (1955:166): 1306 *up die Loesdrecht* en verder *dien van der Loesdrecht*; *sinen luden van der Loesdrecht*

¹⁹ Bijv. LEENDERTZ 1858, VERDAM 1884, MULLER 1928, MW XI. Zie ook 1.1.1.

têgula ‘tegel, dekplaat’, leest men immers: “De *d* i.p.v. de *t* is echter bevreemdend (vgl. echter *dinsdag*).” Bij *dinsdag* wordt vermoed dat de dial. vorm *dijsendach* samenhangt met de naam van de germ. rechtsgod *Teiwaz.²⁰ Kortom, dat de “lat. *t* wel meer” door *d* wordt weergegeven, tracht men te staven door te verwijzen naar welgeteld één woord, waarvan lat. herkomst niet zeker is, waarna verwezen wordt naar een andere afleiding uit een germaanse, niet-latijnse, godennaam.²¹

3. Voor de anlaut mag verder worden verwezen naar de namen die blijkens de overlevering wel uit *Trāiectum* ontstonden (*Utrecht, Maastricht, Tricht*), bijv. *Utrecht*: ca.300 (kop.7de,8de,10e), 1005 *Traiecto* (abl.), 723 (kop.10e) *Traiectum*, 753 (kop.id.) *Treieto*, 755-68 (kop.9de) *Trech, Trehct, Trecht* etc., voor *Maastricht*: ca.575 (kop. eind 7de) *Treictinsem urbem*, 634 (kop.10e) *Treictensis*, 7de-8de (munten) *Trecto, Triecto, Triectu* etc. (att. TW 989). Hoewel de fonetische evolutie van PIN soms een eigen (non-)logica volgt, kan men zich toch afvragen waarom de naam *Traiectum* de “normale” evolutie tot *Trecht* doormaakte, terwijl een in dezelfde periode ontleend appellatief *traiectum* tot *drecht* zou ontwikkeld zijn.

4. Men kan zich verder afvragen waarom het appellatief *drecht*, met de betekenis ‘veer’ ontleend aan *trāiectum*, als appellatief (met die betekenis) uit de taal verdween.²² Op zich vormt een dergelijk opkomen en verdwijnen van woorden natuurlijk geen probleem, want het lexicon van een taal is geen statisch gegeven²³, maar in het geval van *drecht* kan men zich zowel bij de opkomst (i.c. ontlening) als de verdwijning toch vragen stellen. Het woord kan bijv. verdrongen zijn door het “inheemse” woord *veer*, maar dan moet men aannemen dat dit jonger is, wat niet waarschijnlijk lijkt; en indien het niet jonger is, dan valt de behoefte aan een extra leenwoord voor ‘veer’ niet te begrijpen. Bovendien bevreemdt daarbij ook het beperkte verspreidingsgebied van dit zogenaamde leenwoord, een gebied waar overigens ook *veer*-namen voorkomen (bijv. PIN *Papenveer, Raamsdonkveer, Slikkerveer, Wormerveer*). Moet men aannemen dat in het *drecht*-gebied, en alleen daar, twee woorden voor ‘veer’ bestonden (eventueel successievelijk) en dat het woord *drecht* ‘veer’ ontleend werd door mensen die slechts aan de rand van de Romeinse invloedssfeer leefden?²⁴

5. Indien *drecht* (al dan niet uit lat. *trāiectus* ontstaan) ‘veer’ betekende, dan vormen de namen van wateren die *Drecht* heten een probleem. Men moet dan immers aannemen, zoals BLOK (1959:16, 1970:48) doet, dat uit de betekenis ‘veer’ zich al vlug een betekenis ‘water waar men over heen varen moet’ ontwikkeld heeft (iets gelijkaardigs bij SCHÖNFELD 1955:168). Een dergelijke betekenisontwikkeling lijkt weinig aannemelijk en het is hoogst eigenaardig dat men een rivier “het veer” zou noemen (er zijn ook geen waterlopen die *Voorde* of *Veer* heten), temeer omdat die rivier al wel een naam zal gehad hebben vooraleer er een veer kwam. De composita met *-drecht* vormen eveneens een probleem. De waternamen hebben soms een

²⁰ Vgl. SCHÖNFELD (1964) §30 *dijs(sen)dach* regelmatig uit **pīhs-* uit **pīnχs-*, met assimilatie van *hs* tot *s(s)*; naast mnl. *Dinx(en)dach* uit *pīngis-*; *-en-* te danken aan invloed van mnl. *sonnendach, manendach*. Thans evenwel: godennaam **Teiwa-* in oe. *ṫīwesdæg* > me. *tiwesday* > ne. *Tuesday*, maar mndd. *dingesdach*, mnl. *dinx(en)dach* < germ. god *Thingus* (KLUGE 1989:143).

²¹ Voor het overige blijken alle ndl. woorden met *t-* die volgens DE VRIES (1991) rechtstreeks uit het lat. of volkslat. werden ontleend (21 lemmata) evenals alle andere via *ofra.*, *fra.*, *it.*, *sp.* uit het lat. ontleende ook in het lat. *t-* te hebben, en hetzelfde geldt, *mutatis mutandis*, voor leenwoorden met *d-*, waar lat. *d-* = ndl. *d-*.

²² Voor *drecht, dricht* etc., zie noot 5.

²³ Ook M. DEVOS wijst er mij op dat heel wat mnl. woorden verdwenen en door andere vervangen werden, o.m. als gevolg van lexicale expansie, zakelijke vernieuwing, polysemievrees.

²⁴ Vgl. TAVERNIER (1968:517): “Volgens de verspreiding is het eerder een inheems woord dan een ontlening.”

eerste lid dat bezwaarlijk met ‘veer’ te verbinden is (*Heendrecht, Holendrecht*), zoals GYSSELING (1986:16) ook opmerkte. De meeste namen zijn nederzettingnamen en zij kunnen dus best een element ‘veer bevatten, hoewel dat volgens GYSSELING (1986:16) soms topografisch onmogelijk is (bijv. *Kieldrecht*).

1.2.3. Verklaring uit *drahti-

Minder etymologische bezwaren zijn er tegen de suggestie dat *drecht* zou zijn afgeleid van *dragen*. Daar secundaire umlaut (*drecht* < *drahti-) in westelijk gebied (*drecht*-gebied) uitgesloten is, moet men uitgaan van een oude bijvorm *dregen*, waartegen weinig bezwaar bestaat.²⁵ Bovendien moet men aannemen dat de oorspr. betekenis van *dragen* ‘trekken’ was, iets waarvan MULLER (1930:103, 1930b:170) aanvankelijk niet overtuigd was, maar wat thans wel wordt aangenomen²⁶, mede in het licht van etymologische verbanden.²⁷ Steun voor een oorspronkelijke betekenis ‘trekken’ biedt ook *overdrach(t)*, aanduiding van een plaats waar vaartuigen niet werden overgedragen maar overgesleept en synoniem van *overtoom, overtocht* (beide van mnl. *tien* ‘trekken’).²⁸

²⁵ Wisselvormen *ghedregen, ghesleggen* etc. zijn in het mnl. courant en ook in de inf. vindt men, vooral in Holland, e naast a in *dregen, greven, veren* (VAN LOEY Klankl. §51, Vorml. §61). Overigens staat naast mnl. *dracht* ‘dragen van klederen etc.’ ook mnl. *drecht*. Geen umlaut-probleem zou er zijn, indien *drecht* een paragogische -t zou bevatten en ontstond uit *dragi (> *drēge > *drēch > *drēcht > *drecht*), waarmee dan aansluiting met oe. *dræg* mogelijk wordt (maar wat dan met fri. *dracht*?). Bij gebrek aan att. is een dergelijke evolutie evenwel niet te bewijzen. Wel is het zo dat de oudste att. t-loos is (1048 *Thuredrech*), maar het gaat om een kopie van ca.1170; verder is er 1179 *Berendrech*. Indien het bij een aantal namen op -*dreth* (bijv. 1114, 1187 *Suindreth*, 1064 kop.12e *Sclidreth*, 1085 vals 12e *Midreth*, 1185 *Berendreth*, 1200 *Durdreth*, 1206 *Dordreth*, 1219 *Ossendreth*) echter zou gaan om lees- of kopieerfouten voor -*drech*, dan zou de *drech*-theorie meer steun hebben, maar dit is zuiver speculatie. Ongewoon zou paragogische -t niet zijn: het ndl. kent enkele van dgl. woorden (bijv. *burcht*), maar in het mnl. waren er wel meer, bijv. *toch(t)*, *overdrach(t)*, *ghedroch(t)*. Ndl. woorden met toegevoegde -t (-d) komen voor (zie DE VRIES 1991 s.v.) na -n/-m (*aamt, iemand, ochtend*), na -r (*sedert*), na -s (*borst², gierst, hulst, joost, rijst*), na -f (*grift¹, schoft, schurft*), na -l (*aalt, fielt*), na -k (*inkt*), na -ch (*burcht, gewricht* < *gewerf, pracht*?). Voor het mnl., waar ze in diverse dial. en meestal bij -ch, -kt, -ft, -pt voorkomen (bijv. *viijftecht, sculdecht*), zie VAN LOEY Kl. §114. Voor “Dentalanwuchs” in mhd., na -n, -r, -s, -f, -ch, zie BRAUNE 1959, §104. Men vergelijk ook mnl. *clāghe*, zelden *clachte*, thans *klacht*.

²⁶ DE VRIES 1932:17, MULLER 1932:104, KARSTEN 1952:86, SCHÖNFELD 1955:168, BLOK 1959:12, TAVERNIER 1968:517.

²⁷ Zoals het ndl. hebben ook ofri. *draga*, os. *dragan*, ohd. *tragan*, got. (*ga*)*dragan* de betekenis ‘dragen’, maar oe. *dragan*, ono. *draga* hebben de oude betekenis ‘trekken’ bewaard die germ. *dragan moet gehad hebben; te vgl. zijn ook eng. *draught*, vroeg-me en misschien reeds oe. *draht*, ono. *drahtr, drātr*, afgeleid van germ. *dragan, en eng. *drag*, “obscurely developed < oe. *dragan*” (ONIONS 602-604 s. draw, draught, drag). Volgens DE VRIES (1991:116) is de herkomst van het woord betwist, maar moeilijk te scheiden van lat. *traho* ‘trekken, slepen, sleuren’, hoewel de medeklinkers niet geheel overeenstemmen. Het verband kan m.i. inderdaad gelegd worden door uit te gaan van IE **dhragh-*, want hoewel men voor IE *dh* in het lat. *f* of *d* zou verwachten, kon in het lat. *dr* tot *tr* ontwikkelen (MULLER 1970:942).

²⁸ MULLER 1932:110. Ook *dreg* en *dreggen* wijst op die oorspr. bet., terwijl ‘trekken’ ook als bet. van *dragen* is geattesteerd in het mnl. (MW II:382 bet.12: *vier olyfanten ende vier rossen draghen desen wagen*), zij het vooral in de fig. opvatting (*iet ane hem dragen* ‘iets aan zich trekken’). Bovendien is er het mnl. *drachline*, geatt. in de rekeningen (1286) van de stad Dordrecht (Corpus Gysseling I-2:1179-1180), waarvoor Mnl. Handwb. Suppl. (1983:105) aanneemt dat het “wsch. draagtouw, draagkoord” betekent, maar dat veeleer ‘scheepslijn, trektouw’ zal betekenen. Het komt immers voor in een scheepscontext: er is spraak van uitgaven voor “ere mast in sheren heinrics sniders coghe”, voor “riemen”, voor “lynetouwe dat behorde in vranken coghe” (lynetouwe = touw voor een scheepslijn of kabel) en van “vire drachlinen”. Dit *drachline* is m.a.w. te vgl. met mnl. *trecline, treckeline* ‘treklijn aan een schuit’.

1.3. De ware betekenis van *drecht*?

De precieze etymologie en betekenis van *drecht* zullen wellicht nooit met zekerheid achterhaald kunnen worden, daar het woord “alleen toponymisch is overgeleverd in niet onmiddellijk duidelijke toepassing” (TAVERNIER 1968:517) en men op “circumstantial evidence” aangewezen is (BLOK 1970:47). Toch zijn de verworven inzichten van die aard dat ze toelaten om tot een verklaring te komen die m.i. op een hoge graad van waarschijnlijkheid kan bogen. Zo is uit de discussie gebleken dat *drecht* vrijwel zeker een afleiding is van *dragen* met de oorspronkelijke betekenis ‘trekken, slepen’, dat de benaming in verband moet staan met water(lopen) en dat dit verband te maken moet hebben met een of andere omstandigheid die typisch was voor het beperkte gebied waarin *drecht*-namen voorkomen.

Al die voorwaarden worden m.i. vervuld door het begrip ‘water(loop) of gedeelte van een water(loop) waar schepen (vanop de oever) werden gesleept’ (en waarlangs dus een trekpad of Znl. tragel zal gelegen hebben). Het *drecht*-gebied is van oudsher een gebied met intense scheepvaartbedrijvigheid, de waterlopen hebben vanaf de oever een relatief grote diepte (vandaar dat *voorden* er afwezig zijn!)²⁹ en het vlakke, open terrein biedt overal plaats voor een jaagpad. Dat trekschuiten tot in de 19de eeuw in Holland voor vervoer van goederen maar zelfs voor personenvervoer gebruikt werden, is bekend. Maar ook zeilscheepjes moesten af en toe getrokken worden waar een waterloop of een deel ervan niet geschikt of te onveilig was voor het zeilen. Dit kon bijv. gebeuren om tegen de stroom of tegen de wind in te varen, om van het ene grote vaarwater in het andere te geraken of om, na een zeiltocht langs grotere wateren, dichterbij de eindbestemming te geraken langs een kleiner, maar niet bezeilbaar water.³⁰ Het trekken gebeurde o.a. met paarden, maar zelfs met mankracht, en dit laatste niet alleen in de middeleeuwen, zoals POELMAN (1908:156) beschrijft, maar ook later, zoals bijv. te zien is op oude afbeeldingen.³¹ Indien het ging om een kleinere waterloop die over de hele

---

²⁹ BLOK (1959, 1970) heeft erop gewezen dat de geografische quasi-complementariteit van *voorde* en *drecht* verband houdt met het verschil in ondergrond, waardoor verschillende soorten waterlopen ontstonden. Die van het *voorde*-gebied hebben vaak een doorwaadbare plaats, die van het *drecht*-gebied moet men met een vaartuig oversteken. Daaruit valt echter niet met zekerheid te concluderen dat *drecht* ‘overzetveer’ betekende, zoals GYSSELING (1975:4) reeds aanstipte. Het verschil in hydrografie verklaart alleen waarom men geen *voorde*-namen aantreft in het *drecht*-gebied, wel namen met *veer*, een element dat dan weer zeldzaam is in het *voorde*-gebied. Op te merken valt dat bij *drecht* < ‘trekken’ men niet hoeft te denken aan ‘overtrekken’ (en dus ‘veer’): cfr. het beperkt verspreidingsgebied van *drecht* en 1.2.2. nr.5.

³⁰ Het is misschien betekenisvol dat waternamen met (-)*drecht* meestal slaan op kleinere waterlopen en vaak verbindingswateren. Zie sub 2. bij *Dordrecht*, *Drecht*, *Holendrecht*, *Horsteldrecht*, *Mijldrecht*. Bekijkt men de situatie van het standpunt van een schipper die vanop zee komt, dan blijken veel *drecht*-plaatsen daar te liggen waar men (vermoedelijk) niet verder kon zeilen (althans met schepen van enige omvang), zodat trekken de enige manier was om nog een stuk verder landinwaarts te geraken. Dat sommige *drecht*-plaatsen thans niet meer aan het water liggen (*Ossendrecht*, *Kieldrecht*) is te wijten aan wijzigingen in het landschap door natuurlijke of menselijke invloed.

³¹ Het trekken van vaartuigen met mankracht of lastdieren (om diverse redenen) bestond al in de oudheid (GIRALDI 1540:288 met verw. naar Martialis e.a.). POELMAN haalt een beschrijving aan uit de *Miracula S. Goaris* waaruit blijkt dat (Friese) kooplui hun schuiten tegen stroom lieten voorttrekken, niet voortroeien; de koopman zat zelf met een knecht aan het roer, terwijl de andere knechten (hoeveel is niet medegedeeld) aan een touw het scheepje voortsleepten; in DUNCKER (1983) ziet men op twee afbeeldingen (p.48 en 105) hoe een zeilschip (met de schipper aan het roer) vanop de oever voortgetrokken wordt door 2 mannen in de Dieze bij 's-Hertogenbosch, 1567-1572. Ook op foto's van rond de eeuwwisseling ziet men hoe nog tot in onze eeuw het trekken met mankracht (bij onvoldoende wind) in zwang was: tjalken getrokken door “trekkers” (NAUWELAERS 1980:56-57), een schippersgezin dat zelf een kanaalboot voorttrekt (ibid.:36), een boot voortgetrokken door één man in 1904 in Delft

lengte onbezeilbaar was of die regelmatig met trekschuiten bevaren werd, dan kan die waterloop “de Drecht” genoemd zijn. Ging het om een waterloop die slechts over een bepaalde lengte onbezeilbaar was of waar op een bepaald traject een geregelde trekvaart-activiteit bestond (bijv. personenvervoer of vervoer van grondstoffen en dgl., bijv. turf, van punt A naar B), dan kon ook dit gedeelte van de waterloop *drecht* genoemd worden, hoewel de waterloop zelf een andere naam had. Men zou dan bijv. kunnen zeggen: op de Oude Rijn aan de drecht, d.i. het gedeelte van de Oude Rijn waar de schepen gesleept werden.

Ik denk dus dat POTTMEYER het wat dat betreft bij het rechte eind had. Zijn opvatting dat de drechtnamen door Friezen zouden gegeven zijn, hoeft men echter niet te volgen, evenmin als de door hem gelanceerde suggestie dat drecht een “portage” zou zijn geweest. Zelf heeft hij weliswaar bezwaren tegen “portage” geformuleerd, maar zijn suggestie is door anderen overgenomen. Uiteraard is het niet onmogelijk dat er hier en daar een “portage” geweest is, eventueel als onderdeel van een drecht, en dat die ook *drecht* genoemd werd (hoewel *overdrach*, *overtoom* daar veeleer als term te verwachten valt).

Steun voor de gegeven verklaring vindt men ook bij oe. *dræg* (SMITH 1956:134), waarvoor men op grond van toponiemen o.a. als waarschijnlijke betekenissen ‘sleepweg, portage etc.’ heeft gesuggereerd, maar dat best ook de hier voorgestelde betekenis kan hebben gehad van ‘water(loop) waar vaartuigen worden gesleept’.

In ieder geval kunnen door het hier voorgestelde een aantal bezwaren tegen eerdere verklaringsspogingen worden opgeheven:

- het verspreidingsgebied van de naam is beperkt omdat buiten het *drecht*-gebied dergelijk slepen niet of nauwelijks voorkwam, bijv. omdat er geen zeilvaart van betekenis was (op de kleinere rivieren) of omdat trekvaart er onmogelijk was (brede rivieren met alleen in het midden voldoende diepte) of onnodig was (voldoende brede, bezeilbare rivieren);
- het optreden van de simplex-naam voor waterlopen (cfr. supra);
- het optreden van het element in namen van plaatsen gelegen aan waterlopen met aloude naam (cfr. supra);
- de verklaring van namen waar ‘veer’ of ‘overtoom’ niet past (*Holendrecht* etc., cfr. supra);
- men is niet langer gedwongen de eigenaardige betekenisovergang van ‘veer’ naar ‘waterloop’ aan te nemen.

In de volgende paragraaf wordt nagegaan hoe *drecht* met de voorgestelde betekenis eventueel licht kan werpen op de etymologie van samengestelde *drecht*-namen.

2. DRECHT EN SAMENGESTELDE NAMEN MET DRECHT

Het volgende overzicht biedt, behalve een karakterisering van het benoemde en de oudste grafieën, een beknopt overzicht van de verklaringen die werden voorgesteld voor het eerste

---

(NAUWELAERS 1978:105). M. DEVOS signaleert mij dat nog in onze eeuw trekschuiten werden gebruikt op de vaart Brugge-Oostende en dat in Holland zelfs na WO II nog schuiten getrokken werden door mensen.

lid.³² Daarna volgt eventueel instemming met een van de gegeven verklaringen of wordt een nieuwe voorgesteld.

BERENDRECHT-1. NZ nabij Schelde, 1124 *Berendrecht* (TW 123). Verkl.: afgezien van beer 'ursus' (als eerdere gissing vermeld in M1 en als mogelijk in Mo 56), geïnterpreteerd als mansnaam Bere, Bare (M1, P 187, Sp 135, M3, Mo 56) of bere 'modder' (M1, TW, S 163, DV 25, Mo 56), 'moeras' (C 218). Wel 'modder' en dan 'modderrecht, slijkdrecht' (vgl. *Moordrecht, Sliedrecht*), water waar de scheepjes door de modder (of: vanwege de modder) gesleept moesten worden.

BERENDRECHT-2. Bij Leiderdorp, 1421 *Berendrecht* (BLOK 1959:16). Zie Berendrecht-1.

BARENDRECHT. NZ oorspr. aan Waal, 1269 *Berendrecht*, 1283 *Barendrecht* (M1). Verkl.: mnl. bere 'modder' (C 180). Zie verder Berendrecht-1.

DAMDRECHT. Wn., Overijssel, 1436 een water dat gheheten is de *damdrecht* (M1). Verkl.: drecht langs een 'dam, dijk, verhoogd voetpad langs het water'?

DORDRECHT. NZ aan de Merwede, oorspr. naam van de korte rivier die Merwede en Dubbel verbond (M1:41), 1048 kop. ca.1155 *Thuredrech* (K 115), 1200 *Durdreth* (TW 280). Verkl.: M1:43 verwerpt oude gissingen ('dor', riviern. *Thured, limb.dial. deur 'stier') en acht aannemelijk vergel. met *Thurlede* > *Durlede* en *Dortoghe* en dan bet. 'doortocht, doorvaart' (ook M2:98, S 169, Mo 56), 'vaart die door iets heen leidt' (DV 48); PsN *Thure* (Sp 150) terecht verworpen en opnieuw 'doorvaart' (M3:172); geen PsN, maar Wn. *Thured (DE VRIES 1932:20), terecht verworpen door M4:106; 'door, dwars' (TW); ws. 'door' (C 489). Wellicht niet de 'dwarsdrecht', maar de 'doordrecht', m.a.w. een verbindingswater waardoor de schepen getrokken werden (van Merwede naar Dubbel).

DUIVENDRECHT. Buurt in Amstelland, nabij oude Bijlmermeer, 1308, 1343 *Doeuendrecht* (B), 1426 *Dovendrecht* (M1); pas midden 17de eeuw *Duyvendrecht*, 1616 *Duwendrecht* (beide namen op kaarten, B 131). Verkl.: wel niet de vogel, maar ws. mansnaam *Duif* (M1), fri. mansnaam *Doewe, Douwe* (P 187), niet PsN *Duif* maar mansn. *Dove, Doeve*, ws. id. met fri. *Douwe* (B 132), vr. PsN *Douwe = Duve*, evtl. mansn. (Sp 142), waartegen M3:173, die B volgt; ws. PsN (S 165, Mo 56). Men kan ook denken aan Kil. *dooue*, holl. variant van *donse, dodde*, d.i. de lisdodde (typha), een water- en moerasplant die vaak wordt aangetroffen in sloten, plassen, moerassen en oevers van meren. De naam is dan te vgl. met *Heendrecht*. Vermoedelijk is de naam echter identiek met *Ovendrecht*, de naam van een onbekende plaats, die volgens Muller ws. in de buurt van Kudelstaart moet worden gesitueerd, een plaats die in vogelvlucht slechts een 15-tal km van Duivendrecht gelegen is. Het zou dan gaan om een naam met proclitisch lidwoord: 1252 *Ovendrecht* > de *Ovendrecht* > d'*Ovendrecht* > 1308

---

³² Hierbij worden als afkortingen gebruikt: B (BOEKENOOGEN 1930), C (CLAES 1991), DV (DE VRIES 1962), K (KÜNZEL 1988), M1 (MULLER 1928), M2 (MULLER 1930), M3 (MULLER 1930b), M4 (MULLER 1932), Mo (MOERMAN 1956), P (POTTMAYER 1929), S (SCHÖNFELD 1955), Sp (SPIJKERBOER 1930), TW (GYSSSELING, Top. Wb.); NZ = nederzetting, Wn. = waternaam. Indien de naam voorkomt in TW, dan worden alleen daaruit att. geciteerd, ook indien elders (misschien onbetrouwbare) oudere att. voorkomen. Steeds wordt de oudste att. vermeld, tenzij die als kopie overgeleverd is; dan wordt ook de oudste originele vermeld. Bij namen die niet in TW voorkomen, volgen steeds de twee oudste att. uit andere bronnen (zonder verm. van kop. of orig.).

Doevendrecht etc. en latere (17de eeuw) volksetymologische reïnterpretatie tot Duiven-. Benoeming naar ligging, mnl. oven ‘boven’.

DRECHT. 1) Water ten W van Leimuiden dat zich met de Kromme Mijdrecht verenigt tot de Amstel, 1235, 1295 *Drecht* (M1, S 160).

2) Kort water, voorheen bezuiden de Lutkemeer, thans in Haarlemmermeerpolder verdwenen (M1).

3) Water ten O van de Vecht, zie Loosdrecht (M1).

4) Twee verdwenen waters, die de Naardermeer met de Vecht verbonden (M1).

5) Een watertje dat in de Agger, in markgraafschap Bergen-op-Zoom, uitloopt (M1).

6) KLEINE DRECHT, van de Drecht bij Vrouwenakker tot in de Legmeer (M1).

DRECHTERLAND. Streek in W.-Friesl., 1155 kop. ca.1170 *Drechterne*, 1161 kop.id. *Drechtren* (TW 285).

EENDRACHT. zie Heendrecht.

GEIZENDRECHT. water (voorheen?) bij Genemuiden, Ov., 1479 dat hy ... dat water ghevisschet heft van den vlugraueu hent (= tot) an *gheysen drecht* (M1). Verkl.: ogm. PsN *Gaiso*, *Geso* (P 187), PsN (S 169). Benoeming naar gebruiker van de drecht (uitbater?, “trekker”) of langswonende? (cfr. infra 3. Besluit)

HAASTRECHT. NZ aan Hollandse IJsel, Z.-H. (M1), 1108 kop.12e *Hauekesdret*, 1155 *Hauekesdrecht* (TW 433). Verkl.: wel niet rechtstreeks de vogelnaam, maar de daaruit voortgekomen mansnaam *Havik*, in Holland vanouds niet ongewoon (M1:45); Holl. mansnaam *Havik* (P 187), *Havik* of dim. van PsN *Have* (Sp 141, instemmend M3), PsN samengetrokken uit *Havekes* en *d > t* onder invloed van *s* (S 164); vogel of daaruit ontstane PsN of dim. van *Have* (Mo 56); ‘van de havik’ (TW 433); vleinaam bij *Habo*, *Habilo* etc. (DV 69); PsN *Haveke* (K 161); ws. PsN (C 752). In combinatie met drecht veeleer de PsN dan de vogel. Voor evolutie van *Havekes* > *Haas*, vgl. Haasdal, 1217 *Hauekesdale*, Haasdonk, 1180 *Hauekesdunc* (TW 433). Ben. naar gebruiker etc. (zie 3. Besluit)?

HARSATERDRECHT. Destijds water nabij Utrecht, in het Eemgebied, 1203 *Harsaterdrecht*. Verkl.: ‘(de) drecht van de inwonenden van De Haar (= een polder)’ (S 167).

HEENDRECHT. Eendracht, Schelde-arm die N.-Brab. van eiland Tolen (Zeel.) scheidt, 1248 *Heendrecht*, 1369 *Eendrecht* (M1, S 161). Verkl.: *heen*, een soort riet- of zeggegras, vgl. Heensloot, -vliet e.a. (M1:46). Volksetym. vervormd tot Eendracht, *heen* ‘riet’ (S 162), ‘rietgras’ (M 56), ‘riet’ (DV 53), ‘zegge’ (GYSSELING 1986:16), ‘riet’ (C 527). Ben. naar begroeiing (die mede tot “trekken” van de vaartuigen kan hebben genoodzaakt). VAN LOON signaleerde mij evenwel het dorpje De Heen (N.-B.), dat eventueel met de naam in verband kan staan.

HEIDRECHT. Voorheen water bij Schoonderlo, Z.-H., 1295 *Heydrecht* (M1). Verkl.: ‘hooi’? (M1:46), verworpen door M2:99; PsN *Heio* (Sp 154); PsN niet ws., volgens Beekman *hei = diep water (S 163). Onzeker.

HOLENDRECHT. Water tussen het Abkouder meer en de Waver bij Voetangel, N.-H. (M1), 1328 *Helendrecht*, 1330 *Hollendrecht*, 1460 *Holendrecht* (BLOK 1959:16, die erop wijst dat

eerder vermelde att. uit de rek. van Holl. en Zeel. slaan op een veldnaam in de Broek te Moordrecht, thans onbek.). Verkl.: adj. hol 'laagliggend, moerassig' (S 1952:11, S 165); 'holle drecht' (GYSELING 1986:16); 'moerassig' (DV 80). Een drecht met inhammen of diepten (mnl. *hol*, *hole*, *hool* 'holte, inham, kuil, diepte van een sloot, bedding') of *hool* 'afwateringssloot'?

HORSTELDRECHT. Ws. een water dat vanouds de Horstermeer met de Vecht verbond, N.-H. (M1), ligging onbek., omgeving van Weesp (K 195), 1156 *Hursteldreth* (M1). Verkl.: Voor K 195 'veer, waterloop' met ? en vgl. Horstwerde, -l- uit -r-?

KATENDRECHT. NZ op eil. IJselmonde, aan de Maas, Z.-H. (M1), wijk in Rotterdam (K 202), 1199 *Catendrech*, 1240 *Cathendrecht*, 1296 *Katendrecht* (M1). Verkl.: 'kat' even onws. als holl. -kote, bet. duister (M1:46); ogm. PsN *Kat-*, *Kate*, *Kato* (P 187), PsN *Kat* (Sp 145, instemmend M3); PsN (S 169, Mo 56); ws. *koten* (DV 90). K 202 plaatst bij drecht een ?

KIELDRECHT. NZ in Hulster-ambacht, O.-Vl., op Ndl.-Belg. grens, aan een beek die St.-Gillis (land van Waas) met de Schelde verbindt (M1), 1238 *Kieldrech*, 1291 *Killedrecht* (DE WILDE 1944:464, S 161), z.j.(TW 562). Verkl.: onzeker of van toepassing is *kiel* = kil 'stromend water', *kiel* 'schip, thans scheepsbodem' of mansnaam *Kiel* (M1:47); PsN (Sp 153); compositum met *kil* of bijvorm *kīl* (S 161); 'inham, kreek' (TW); *kil* 'diepte tussen zandbanken' (C 972). DE WILDE (1944:463-64) noemde *kille* de "specifieke naam voor de oude rivieren van het schorgebied"; ze ontstonden door "uitspoeling van het binnendringende Scheldewater", werden "door eb en vloed steeds dieper uitgeschuurd" en vormden zo een soort binnenrivieren, die door de bewoners van de streek gebruikt werden als toegang tot de stroom en de zee. Zo ontstond op de oevers van een *kille* het dorp Kieldrecht, "waarvan de bewoners langs de kille naar de zee op visvangst voeren". Naarmate schorgedeelten ingedijkt werden, moest de toegang van het getijwater worden afgesloten; de eigenlijke kille werd verkort en een deel "stierf af". Aan de mondingen werden sluizen aangebracht, de oude killen vervulden nog alleen de rol van uitlozingskanaal of verwerden tot kreken. De Kieldrecht zal dus de plaats geweest zijn waar schepen door de kil getrokken werden (vgl. ook Zwijndrecht).

KWATRECHT. NZ aan Schelde, gehucht van Wetteren, O.-Vl., 1295 *Quatatrecht*, 1327 *Quade Atrecht*, 1368 *Quaet Atrecht* (TW 71). Verkl.: volgens Mansion kwaad-drecht, Lindemans kwaad-Atrecht (M1:47); Atrecht is de Vlaamse vorm (met pt > ft > cht) van Arras (< Atrabatum), dus 'mauvais Arras' (TW 71 s.Arras). Ws. Kwaad trecht, tenzij drecht (DV 98), kwade 'gevaarlijke' + drecht (C 1057). Zowel 'Kwaad Atrecht' (vgl. Kwaadmechelen) als 'kwade drecht' lijken mogelijk. Indien 'Kwaad Atrecht', dan is de naam geen drecht-naam (Arras-Atrecht < Atrabatum, TW 70).

LOOSDRECHT. Oud en Nieuw, 2 NZ, aan weerszijden van de Drecht, oude waterloop die in de Vecht uitmondt, 1692 (M1). Verkl.: 'waterloop'? (M1:47, M2:100); eerste lid *loos* 'waterloop', bij ww. lozen (S 166, Mo 56); 'afwateringsvaart' (DV 107); *loos* 'waterloop waardoor water geloosd wordt' (C 1134). Plaats waar vaartuigen door een loos 'afvoersloot etc.' werden getrokken. Over loos, zie laatst ROELANDTS 1993.

"MENKENESDRETH". waterloop, ligging onbek., buurt Dordrecht, 1064 kop.12e (TW 685, K 248); misschien thans Minkeloos, polder en gehucht bij Gorinchem, Z.-H. (M1), ws. id. met de Minkelose, waterloop in Hoogland (K 248). Verkl.: os. PsN *Mennikin*, oe. Mannecin (P

187); ‘van Mannikin’ (TW); Minkeloos naar waterloop die voorheen Menkenesdrecht heette, < PsN Menko (DV); PsN Menken < Mennekin (K 248). Naam te vgl. met Mannekesvere.

MIJDRECHT. Wn., Kromme -, water van het Woerdens verlaat onder Noorden tot de samenkomst met de Drecht en de Amsteldijk bij Uithoorn, ook dorp ten NO daarvan, Utr. (M1), 1085 vals 12de *Midreth* (TW 698), 1216 *Midrecht*, 1274 *Mydrecht* (M1). Verkl.: Misschien tautol. samenstelling (vgl. Rijnstroom), daar Mije, Mië, water dat bij Zwammerdam in de Oude Rijn uitmondt en buurtje aldaar, vroeger (ook?) de naam was van een streek en van de parochie Noorden (M1:47); 1ste lid Wn. de *Mije*, met onzekere bet. (S 166, DV 116); ‘modder als urine’ (TW); Wn. Mi ‘Mije’ + drecht (K 257, C 1230). De Wn. wellicht bij mnl. mige ‘urine’, Kil. *mijghe*, *mieghe*.

MOORDRECHT. NZ aan Hollandse IJssel bij Gouda, Z.-H., 1250 *Moerdrecht*, 1254 *Mordrecht*, 1273 *Moerdrech* (M1). Verkl.: mogelijk moer ‘veengrond’ (M1:48). Niet ‘veen’ wegens õ-uitspr., maar PsN *Moor* (Sp 149, instemmend M3); Môr, naar de kleur van het water (DE VRIES 1932:20), waaraan M4:106 twijfelt; 1ste lid wel *moer*, de oo is een relict (S 164); veen of PsN (Mo 56); veengrond (DV 118, C 1258). Wel mnl. *moer*, *moor* ‘slik, slijk; moeras etc.’ en naam te vgl. met *Berendrecht*, *Sliedrecht*.

OSSENDRECHT. NZ nabij de Schelde, N.-Br., 1214 *Ossendrecht* (TW 773). Verkl.: diernaam of mansnaam? (M1:48); ogm. PsN *Ohso*, fri. mansn. *Osse* (P 187); PsN *Osse* (Sp 139), PsN (S 169); dier of PsN (Mo 56); ms. PsN *Osse*, vleinaam bij Osmund, Osgêr (DV 130); ‘os’ (TW, K 280, C 1424). Hier is wellicht het dier bedoeld en verwijzing naar de gebruikte trekkracht (vgl. *Pendrecht*).

OVENDRECHT. Ws. in de buurt van Kudelstaart, N.-H., later wellicht door vervening verdwenen, 1252 *Ovendrecht*, 1254 *Ouendrecht* (M1). Verkl.: ndd. PsN *Ovo* (P 187); PsN, vgl. Jacob Oevinc (Sp 146, instemmend M3); mnl. variant van *over*, vgl. b-oven (S 165). Wellicht = Duivendrecht (zie daar) en benoeming naar de ligging.

PAPENDRECHT. NZ aan de Merwede, tegenover Dordrecht, Z.-H., 1105 *Papendrecht* (TW 786). Verkl.: ‘priester’ (M1:48); ogm. PsN *Papo* (P 188), kortnaam *Papo*, veeleer dan *pape* ‘priester’, wat meestal in veldnamen optreedt (Sp 144, instemmend M3), PsN (S 169); ws. ‘priester’ (Mo 56); ‘van Papo’ (TW, K 287); ‘priester’ (C 1458). Wellicht een drecht van of gebruikt door ‘papen’ (bijv. klooster) en niet PsN, maar dat zullen plaatselijke historici eventueel kunnen uitmaken.

PAPENDRECHT. Gehucht bij Breskens, Zeel. (M1)

PENDRECHT. NZ, in 1421 verzonken, aan de Waal (nu Oude Maas) nabij Roon, op eil. IJselmonde, Z.-H. (M1), (1114-27) *Pahindrecht*, *Pagindrecht* (TW 790). Verkl.: Misschien oude mansnaam *Pay(e)*? (M1:48); os. PsN *Pago*, oe. PsN *Paga*, *Pega*, fri. mansn. *Paye* (P 188); PsN (Sp 146, instemmend M3); mogelijk mnl. *page* ‘boerenpaard’ (M4:111); ws. ‘paard’ (S 163); ws. PsN (Mo 56); ‘van Pagi’ (TW); PsN *Pagin of een Wn. (K 289). Wellicht mnl. *page* ‘boerenpaard’ en verwijzing naar de gebruikte trekkracht (vgl. *Ossendrecht*).

RIJSDRECHT. Water nabij Drecht 1, N.-H. Verkl.: Ws. oorspr. Wn. bij *rijzen* in bet. ‘zich bewegen, stromen’ (S 164). Veeleer gewoon *rijs(hout)* en naam te vgl. met bijv. *Heendrecht*.

SCHERPENDRECHT. Buurt (?), voorheen in Oudendijkse polder, ten N van Rotterdam, aan de zeedijk, ten W. van Schiebroek, Z.-H. (M1). Verkl.: gepostuleerd PsN (Sp 147, instemmend M3); PsN (S 169). Ben. naar vorm (bijv. smal en spits toelopend of een scherpe hoek makend) of waar men scherp (d.i. zoveel mogelijk bij de wind) moest zeilen (trekken) of vanop de oever scherpaan moest trekken.

"SIGELDRITH". Ligging onbek., door sommigen (uitgaande van vage naamgelijkenis) gezocht bij Zegveld, Utr., of aan het Zijdelmeer bij Uithoorn; Muller verwierp Zeldert, omdat dit topografisch niet past (M1:51), volgens Künzel in omgeving van Teraar, Z-Holl. (K 323), 1064 kop.12de (TW 916, K 323). Verkl.: Sigel- zou zegel- > zeil- moeten opleveren, niet zijl-, dus geen verband met Zijdelmeer; misschien Zeldert (< *Zeildrecht), maar past topografisch niet (M1:51); PsN of bij zijgen, mnl. siën en misschien is de naam bewaard in Zijdelmeer, dan met hypercorrecte d (S 166), mogelijk met hypercorrecte -d- uit *sīχila- > zijl > zijdel (S 1952:8); 'sluis' (TW); ws. *sigil (naast *sihil > ndl. zijl) 'sluis' (K 323). Ws. drecht waarin een sluis, nabij een sluis, of waar vaartuigen door een sluis getrokken moesten worden.

SLIEDRECHT. NZ aan de Merwede, Z.-H., met aan de overzijde van de Merwede voorheen ook Oversliedrecht (M1), 1064 kop.12de *Sclidreth*, 1105 *Schlidreht* (TW 921). Verkl.: Wel niet mnl. *slie* 'zeelt' want dan was nnl. ij te verwachten (ogm.î), en zeker niet *slee* 'pruim' (M1:49); 'slijk' (TW, DV 155) en dan ie-relict (S 164); Wn. *Sli, germ. slīwa (K 326 met verw. naar Laur 1960); ws. Wn. *Slie* (< 'slijk') + drecht (C 1772). Men hoeft niet per se aan een Wn. *Slie* te denken. 'Slijkdrecht' is best te vgl. met *Berendrecht* e.a.

STEKKELDRECHT. erve en kleine buitendijkse polder nabij Hasselt, Ov., 1360, 1422 *Stekerdrecht* (M1). Volgens M1 zeker id. met 1499 *Stegerdrecht* in Salland, naast Mastenbroek, en genoemd naar een gelijknamige waterloop (M1:49). Verkl.: PsN? (S 169). Duister wegens gebrekkige overlevering; steg 'straat', steker 'doorn', aanlegsteiger?

VERENAVENTRECHT. Voorheen blijkbaar land nabij Kapelle op Z.-Beveland, Zeel., 1248 terra quae dicitur *Verenavendregt* (M1, S 161). Verkl.: gen. van *Ver* (vrouw) *Ave* (M1:49), vrouwennaam *Ave* (P 188, Sp 144, instemmend M3), gen. van *Ver* (vrouw) en gen. van *Ave* (S 161).

VORKENDRECHT. voorheen nabij Muiden, Z.-H., 1426 *Vorkendrecht* (M1). Verkl.: PSN? (S 169). Veeleer mnl. *vorke* 'vertakking, splitsing'.

WIELDRECHT. Thans gehucht aan de Dortse Kil, ten ZO van het 1421 vergane, gelijknamige dorp, aan de Maas, Z.-H., 1187 *Wildreht*, 1204 *Wildreth* (M1). Verkl.: Wellicht *wiel* 'kolk' (M1:50, S 162); PsN (Sp 153); ms. 'kolk' of PsN (Mo 57); mogelijk PsN van type Wille (DV 188); *wil*, mnl. *wiel* 'diepe plas' (K 399). Ben. naar het soort water ('diepe plas') of naar een karakteristiek van het water, nl. met wielen ('kolk' etc.).

WOENSDRECHT. NZ nabij de Schelde, N.-Br., 1474 *Woensdrecht* (Sp 140), 1651 *Woonsdrecht* (M1, S 161). Verkl.: Misschien oeroude naam, waarin germ. god *Wodan* (Schröder, Schrijnen), maar onzeker bij gebrek aan att. (M1:50); ogm. PsN *Woden* (P 188), PsN *Wonne* (Sp 140); ws. PsN (S 169); PsN *Wonne?* (Mo 57); *Wodo* bij Wodarik of Wunno bij Wunnibald, Wunnihart (DV 192); PsN (C 2216). Men zou kunnen denken aan mnl. *woene* 'bijt in 't ijs, wak', maar dit woord is oostmnl. en vr., zodat eveneens een parasitaire -s- zou zijn opgetreden (eventueel onder invloed van woensdag).

WOLVESDRECHT. Voorheen water bij Genemuiden, Ov., 1418 *Wolvesdrecht* (M1). Verkl.: ogm. PsN *Wolf* (P 188), PsN (S 169).

ZELDRECHT. Nu de polders Over- en Nederzeldert, gem. Hoogland, nabij Baarn, Utr., 1363 de weteringe van *Zeldrecht*, 1382 *Zeldrecht*, 1497 *Zeldert* (M1). Verkl.: PsN? (S 169); onduidel. (Mo 57). Misschien mnl. *sel, zel* ‘derrie, darinck’ (= veen) en te vgl. met *Moordrecht* (of waar derrie verscheept werd).

ZWIJNDRECHT-1. NZ nabij de Schelde en Antwerpen, O.-Vl., 1114 *Suindreth*, 1157 *Suindreth* (TW 1108). Verkl.: Tegen mnl. *swin* ‘vaargeul in buitengronden’ of mansnaam *Swen* is nnl. ij < î een gewichtig bezwaar, hoewel zwin als PIN bij Sluis Het Zwijn heet; of toch dier ‘porcus’? (M1:51); fri. mansn. *Swyn, Swin* (P 188); kreek of zwijn? (Mo 57); ‘kreek’ (TW); zwin (DV 201); keuze tussen ‘varken’ of meer ws. *swin* (IE swein-) als te postulieren nevenvorm van swin ‘kreek’ (GYSELING 1986:17, TAVERNIER 1968:517); ws. mnl. swin ‘kreek’ (C 2286). Wel de ‘kreekdrecht’ (vgl. ook *Kieldrecht*), waarbij men niet per se hoeft te denken aan een nevenvorm van swin: het moderne zwijn- zal wellicht een volksetymologische reïnterpretatie zijn. Voor de lokale uitspraak (Zwendrecht), de lokale middeleeuwse topografie en aanwezigheid van krekken, zie BERNAERS 1965.

ZWIJNDRECHT-2. NZ aan de Noord en de Merwede, tegenover Dordrecht, Z.-H., 1006 *Svindrecht, Swindregth*, 1028 *Zwindrechtwert*, 1243 *Swindrecht* (M1, S 162). Zie Zwijndrecht-1.

3. BESLUIT

In deze bijdrage werd gesuggereerd dat het toponymische element (-)*drecht* geen uitstaans heeft met lat. *trāiectum* (zoals wel in *Utrecht, Maastricht*) maar dat het een afleiding is van het werkwoord *dregan/dragan* in zijn oorspr. betekenis van ‘trekken’ en dus in oorsprong ‘plaats waar iets gesleept wordt’ betekende. Meer bepaald verwees het woord naar een water(loop) waar vaartuigen vanop de oever door het water werden voortgesleept, veeleer dan naar een plaats waar men een water “overtrok” (= *veer*) of waar vaartuigen uit het water en over land werden gesleept (= *overdracht, overtoom, overtocht*). Waterlopen of gedeelten van waterlopen waar vaartuigen om een of andere reden gesleept werden, konden de naam *Drecht* krijgen, al dan niet met een onderscheidende bepaling. Dergelijke namen konden overgaan op nabijgelegen nederzettingen, terwijl nederzettingen ook genoemd konden worden naar een nabijgelegen drecht.

In principe kon het op elk binnenwater bij gelegenheid noodzakelijk zijn om vaartuigen voort te trekken, maar *drecht*-namen zullen alleen die wateren gekregen hebben waar dergelijk trekken de gewone gang van zaken was. Diverse omstandigheden konden daartoe nopen en het valt aan te nemen dat die omstandigheden vaak hun neerslag hebben gevonden in het eerste lid van *drecht*-namen. Vaak was een water (eventueel plaatselijk) te gevaarlijk of lastig voor de zeilvaart. Het was te ondiep, modderig, moerassig of te zeer begroeid met waterplanten, zodat een vaartuig er gemakkelijk in kon vastlopen: *Berendrecht, Duivendrecht* (?), *Holendrecht* (?), *Kwatrecht* (?), *Mijdrecht* (?), *Moordrecht, Rijsdrecht, Sliedrecht, Zeldrecht* (?). Soms moesten vaartuigen niet door rivieren worden gesleept, maar door krekken, plassen, afwateringssloten: *Kieldrecht, Loosdrecht, Wioldrecht, Zwijndrecht*; soms om van het ene bezeilbare water in het andere te komen: *Dordrecht*. Vaak zal het slepen door de schippers en hun knechten zelf gebeurd zijn, maar soms gebeurde het door dieren (*Ossendrecht, Pendrecht*) of misschien door

mensen die een “trekdienst” verzorgden (*Geizendrecht?*, *Haastrecht?*, *Menkenesdrecht?*). Bij *drecht*-namen met PsN als eerste lid is evenwel niet duidelijk of het gaat om “trekkers”, gebruikers, eigenaars of omwonenden (*Geizendrecht*, *Haastrecht*, *Harsaterdrecht*, *Menkenesdrecht*, *Papendrecht*, *Verenavendrecht*, *Woensdrecht?*). Enkele malen lijkt de drecht genoemd naar het water waar het trekken gebeurde of waar het vaartuig naartoe werd gesleept (*Horsterdrecht?*, *Mijdrecht?* *Stekkeldrecht?*). Soms wordt er verwezen naar de ligging of een topografisch kenmerk: *Damdrecht*, *Duivendrecht* = *Ovendrecht*, “*Sigeldrith*”, *Vorkendrecht*.

Plaatselijke historici zullen misschien kunnen uitmaken in hoever de hier voorgestelde verklaring van drecht gestaafd kan worden door historische bewijzen i.v.m. “trekvaart” etc.

English Summary

Place-names in *-drecht* are found in a geographically well-defined area, roughly the western coastal region of the Netherlands. Both etymologically and semantically, the element *drecht* has so far remained rather obscure, but it is quite generally assumed originally to have been a “water-name” of some kind. Critical analysis of earlier attempts to provide an explanation reveals that none of them are very convincing.

Etymologically. The view that *drecht* might have evolved from lat. *traiectum*, though still held in some recent publications, is clearly to be rejected on phonological, semantical and historical grounds. Similarly untenable is the hypothesis that the origin of the word is to be sought in a reconstructed **drifti-*. The only plausible etymological explanation seems to be that *drecht* is a derivation from Dutch *dragen* with its old variant *dregan* (oe. *dragan*).

Semantically. The original meaning of drecht is neither ‘drifting water’ (**drifti-*), nor ‘ford, ferry’ (*traiectum*). Neither is it likely to have been ‘portage’, an opinion perhaps partly inspired by the present meaning of dt. *dragen* ‘to carry, to bear’. There is, indeed, every reason to believe that the latter verb originally must have had the meaning ‘to drag’, as the English and Scandinavian equivalents (oe. *dragan*, scand. *draga*, *drega*) and some scanty middle-Dutch evidence suggest.

In this paper it is assumed that *drecht* is a derivation from *dregan/dragan* in its original meaning ‘to drag’, so that the element must have indicated a ‘place where something is dragged’. It is further assumed that the term referred to a water(-course) where vessels were dragged through the water from the banks, either by manpower or by animals (horses, oxen). Several circumstances could have necessitated such “dragging”: the water may (locally) have been too dangerous or difficult for sailing, it may have been too shallow, muddy or marshy, or vessels may have run the risk of entanglement in aquatic vegetation. The rest of the paper examines the various *drecht*-names from this semantic starting-point and tries to find out if, in so doing, new light can be shed on the first elements of these names.

Though the precise origin and meaning of *drecht* will probably never be established with absolute certainty, the view presented here might not be implausible. At least it is not subject to the objections raised against earlier suggestions. Etymologically or phonologically there don't seem to be any serious obstacles and also semantically and topographically it seems to make sense. It can, indeed, explain why *drecht*-names only appear in a limited region (importance and intensity of navigation; nature of the waterways-system), why the simplex appears as the name of some smaller water-courses, or why the element appears in (*drecht*-)names of places situated near water-courses with ancient (non-*drecht*) names. Furthermore, it can provide an explanation for names with first elements which seem incompatible with a final element meaning ‘ferry’ or ‘portage’.

Supporting evidence for the theory, if any, will have to be provided by local historians and students of the local geographical history.

AANGEHAALDE LITERATUUR

- BEEKMAN A.A. (1905). Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland vóór 1795, deel I, 's Gravenhage, 1905.
BERNAERS P. (1965). Zwijndrecht, in: *Land van Beveren* 8(1965), pp.18-23.
BILDERDIJK W. (1822). Geslachtlijst der Nederduitsche Naamwoorden, Amsterdam, 1822, 2 dln.
BLOK D.P. (1959). Nogmaals het bestanddeel *Drecht*, in: *Med. Naamk.* 1959, pp. 12-16.
BLOK (1970). Zie DAAN.

- BOEKENOOGEN G.J. (1930). Duivendrecht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 7(1930), pp. 131-133.
- BRAUNE W. & MITZKA W. (1967). Althochdeutsche Grammatik, Tübingen, 1967⁽¹²⁾.
- BRAUNE W. & MITZKA W. (1959). Mittelhochdeutsche Grammatik, Tübingen, 1959.
- CLAES F. (1991). Verschuieren Groot geïllustreerd Woordenboek, 9de uitg., bew. F. CLAES s.j., Antwerpen, 1991.
- DAAN J. & BLOK D.P. Van Randstad tot Landrand, Toelichting bij de kaart: Dialecten en Naamkunde, Amsterdam, 1970 (*Bijdr. & Med. Dial. Comm. v.d. Kon. Ndl. Ak. v. Wet. te A'dam* 37).
- DE VRIES J. (1961). Etymologisch Woordenboek, Aula-boek 6, Leiden, 1961.
- DE VRIES J. (1962). Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandse Plaatsnamen, Utrecht-Antwerpen, 1962.
- DE VRIES J. (1991). Etymologisch Woordenboek, bew. F. de Tollenaere, uitg. Spectrum, 1991.
- DE VRIES W. (1930). Drecht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 7(1930), p.76.
- DE VRIES W. (1932). Drecht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 8(1932), pp. 14-20.
- DE VRIES W. (1934). Het eerste lid van Dordrecht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 9(1934), pp.21-22.
- DE VRIES W. (1936). Drachten, Dracht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 10(1936), p.93.
- DE WILDE J. (1944). Water-toponiemen uit Noord-Waasland, in: *Feestbundel Van de Wijer* I(1944), pp.459-471.
- DITTMAYER H. (1963). Rheinische Flurnamen, Bonn, 1963.
- DUNCKER D.R. (1983). DUNCKER D.R. & WEIS H., Het Hertogdom Brabant in Kaart en Prent, Tielt/Bussum, 1983.
- FOCKEMA ANDREAE S.J. (1952). Poldernamen in Rijnland, Leuven-Brussel, 1952 (*Toponymica* XIV).
- GIRALDI 1540 = Lili Gregorii Gyraldi Ferrariensis, De Re Nautica libellus (...), Basileae, 1540.
- GYSELING M. (1951). Het bestanddeel *drecht*, in: *Med. Naamk.* 27(1951), pp. 56-58.
- GYSELING M. (1975). Enkele Belgische leenwoorden in de toponymie, in: *Naamkunde* 1975, pp. 1-6.
- GYSELING M. (1983). Inleiding tot de oude toponymie van West-Vlaanderen, in: *De Leiegouw* XXV(1983), pp.39-58.
- GYSELING M. (1986). De namen Kieldrecht en Zwijndrecht, in: *Het Land van Beveren* 29(1986), pp. 14-17.
- HOEUFFT J.H. (1816). Taalkundige Bijdragen tot de Naams-uitgangen van eenige, meest Nederlandsche, Plaatsen, Breda, 1816.
- KARSTEN G. (1941). Sporen van Fries buiten Friesland, in: *It Beaken, Meidielingen fen de Fryske Akademy* III(1941), pp.135-155.
- KARSTEN G. (1946). De betekenis van "drecht", in: *It Beaken, Meidieling fen de Fryske Akademy* VIII(1946), pp.47-48.
- KARSTEN G. (1950). De plaatsnaam Pampus, in: *Amstelodamum, Maandblad voor de kennis van Amsterdam, Orgaan van het Genootschap Amstelodamum*, Amsterdam, 37(1950), pp.161-163.
- KARSTEN G. (1951). Noordhollandse Plaatsnamen, Amsterdam, 1951.
- KARSTEN G. (1952). in: J. FEKKES, Naamkundesymposium te Amsterdam, in: *Med. Naamk.* 1952, pp.85-88.
- KILIAAN = Etymologicum Teutonicae Linguae (1599), facsim. uitg. Familia et Patria, 1974, Handzame, 1974.
- KLUGE F. (1989). Etymologisches Wörterbuch, 22. Auflage, bearbeitet von Elmar Seebold, Berlin-New York, 1989.
- KÜNZEL R.E. (1988) = Künzel R.E., Blok D.P., Verhoeff J.M., Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200 (Public. v.h. P.J.Meertens-Instit. v. Dialect., Volksk. & Naamk. v.d. Kon. Ndl. Ak. v. Wet., deel 8), Amsterdam, 1988.
- KURTH G. (1896). La Frontière Linguistique en Belgique et dans le Nord de la France, I(1896).
- LEENDERTZ P. (1858). (commentaar) in *De Navorscher* VIII(1858), p.17
- LINDEMANS J. (1924). Kleine Leidraad bij de Studie der Plaatsnamen (Verhandelingen v.d. algemeene kathol. Vla. Hoogeschooluitbreiding, 21 jrg. nr.5), 1924.
- MANSION J. (1932). Drie lessen over de geschiedenis van het Nederlandsch naar de plaatsnamen, in: *Hand. Comm. Top. & Dial.* VI(1932), pp.17-69.
- MOERMAN H.J. (1956). Nederlandse Plaatsnamen, een overzicht door H.J. Moerman (ook NGF Stud.VII, 1956), Leiden, 1956.
- MULLER J.W. (1928). Drecht in Plaatsnamen, in: *Nom. Geogr. Neerl.*, VI(1928), pp. 36-68.
- MULLER J.W. (1930). Drecht, Holy, Oestgeest, Rijnsburg, Noordwijk, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 7(1930), pp.98-107.
- MULLER J.W. (1930b). Toevoegsels en Verbeteringen, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 7(1930), pp. 166-175.
- MULLER J.W. (1932). Drecht, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 8(1932), pp. 104-111.
- MULLER (1970) = Muller F. & Renkema E.H., Beknopt Latijns-Nederlands Woordenboek, Groningen, 1970⁽¹²⁾.

- MW = E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, I-XI (1885-1941), 's-Gravenhage, deel IV, 1899. MW XI : zie Beekman A.A. 1941
- NAUWELAERS - WANDERS G., *De scheepvaart in vroeger jaren*, deel I(1978), deel IV De zeilvaart, Neerharen, 1980.
- ONIONS C.T. (1977). *The Shorter Oxford English Dictionary*, Oxford, 1977.
- POELMAN H.A. (1908). *Geschiedenis van den Handel van Noord-Nederland gedurende het Merovingische en Karolingische Tijdperk*, 's-Gravenhage, 1908.
- POTTMAYER H. (1929). Ingwaeoonsch Taalgoed in en rond Antwerpen, De namen op -drecht, in: *Bijdr. tot de Gesch.* XX(1929), pp.179-189.
- ROELANDTS K. (1993). Het element loos in plaatsnamen, in: *P. Catteeuw en F. Hellemans (uitg.), In Verscheidenheid, Liber Amicorum prof. dr. em. R. Van Passen*, Aartrijke, 1993, pp.259-267.
- RÖMER (1858). Trechtplaatsen of overtogten, in: *De Navorscher*, VIII(1858), p.16.
- SCHÖNFELD M. (1952). Middeleeuwse slootnamen, in: *Med. Naamk.* 1952, pp.1-20.
- SCHÖNFELD M. (1955). *Nederlandse Waternamen*, Bijdr. en Med. der Naamkunde-commissie v.d. Kon. Ndl. Ak. v. Wetens. te Amsterdam VI, Amsterdam, 1955.
- SCHÖNFELD M. (1964) = VAN LOEY A., *Schönfeld's Historische Grammatica van het Nederlands*, Zutphen, 1964.
- SCHRIJNEN J. (1916). *Nederlandsche Volkskunde*, II,1916.
- SMITH A.H. (1956). *English Place-Name elements*, 1. Introduction, A-I, 2. J-Y, Engl. Place-Name Society, voll.XXV, Cambridge, Deel 2, 1956.
- SPIJKERBOER B.H. (1930). Het eerste lid der -drecht-namen, in: *Nom. Geogr. Neerl.* 7(1930), pp. 134-154.
- TAVERNIER-VEREecken C. (1968). *Gentse Naamkunde van ca.1000 tot 1253. Een bijdrage tot de kennis van het oudste Middelnederlands*, 1968.
- TW = GYSSELING M., *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, 1960.
- VAN DEN BERGH L.PH.C. (1852). *Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie*, Leiden, 1852.
- VAN LENNEP J.H. (1858). Trechtplaatsen, in: *De Navorscher*, VIII(1858), p.76.
- VAN LOEY A. *Middelnederlandse Spraakkunst*, I. Vormleer, Groningen-Antwerpen, 1960, II. Klankleer, *ibid.*, 1957.
- VERDAM J. (1884). Dietsche Verscheidenheden LIV. Drecht, in: *Ts. Ndl. T. & Lett.* 4(1884), pp.212-214.
- WNT, *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 's-Gravenhage-Leiden, 1882-, deel III, 1908.

Kanttekening (2006)

De oorspronkelijke publicatie van bovenstaand artikel werd gevolgd door een “Naschrift” van de hand van J. VAN LOON. Zijn terloops geopperde bedenking dat met mijn etymologie het etymon *traject* weer wordt binnengesmoken, is niet helemaal terecht. De groep van *traject*, lat. *trāiectus* etc. heeft niets met lat. *trahere* ‘trekken’ te maken, maar met lat. *trāicere* ‘over iets heen werpen etc.’ < *trāns* ‘over, over ... heen’ + *iacere* ‘werpen’.